WIKIPEDIA

Dienvidamerika

Vikipēdijas lapa

Dienvidamerika ir viens no kontinentiem. No austrumiem to apskalo Atlantijas okeāns, bet no rietumiem Klusais okeāns, ziemeļos — Karību jūra. No Ziemeļamerikas to atdala Panamas kanāls, kas atrodas Panamā.

Dienvidamerika ir ceturtais lielākais kontinents pasaulē pēc teritorijas (17 818 508 km^2) un piektais lielākais pēc iedzīvotāju skaita (410 miljoni iedzīvotāju 2015. gadā).

Caur visam kontinentam gar rietumu piekrasti stiepjas Andu kalni, kuru nosaukums tulkojumā no indiāņu valodas nozīmē "vara kalni", jo tur ir atrastas lielas vara rūdas atradnes. Andos atrodas lielākais augstkalnu ezers Titikakas ezers, kura platība ir 8300 kilometri un dziļums ir 250 m. Uz austrumiem no Andiem kontinenta ekvatoriālajā daļā plešas milzīgi tropu mežu masīvi, kas tiek intensīvi izcirsti, radot draudus visas pasaules ekosistēmai.

Vēsturiski Dienvidameriku apdzīvoja dažādas indiāņu ciltis. Andu reģionā līdz 16. gadsimtam tām izdevās radīt augsti attīstītu inku civilizāciju. 16. gadsimtā sākās spāņu un portugāļu iekarojumi, un Dienvidamerika tika sadalīta starp Spānijas un Portugāles kolonijām. Kontinentā ieviesās spāņu un portugāļu valoda, kristietība, eiropeiskās sociālās attiecības. Līdz 19. gadsimta sākumam Dienvidamerikā bija izveidojušās nācijas, tāpēc 19. gadsimta pirmā puse pagāja karos par neatkarību, līdz 19. gadsimta vidū Dienvidamerikā tika dibinātas neatkarīgas valstis.

Dienvidamerikas garākā un ūdeņainākā upe ir Amazone. Amazones baseina platība ir 7,2 miljoni kvadrātkilometru. 85% šīs teritorijas klāj ekvatoriālie meži. Upes nosaukums cēlies no kareivīgu sieviešu cilts nosaukuma — amazones.

Dienvidamerika

Platība	17 840 000 km^2
Iedzīvotāji	410 013 492 (2015)
Blīvums	21,4 cilv./km^2
Valstis	13
Atkarīgās teritorijas	3
Valodas	spāņu, portugāļu, angļu, franču, nīderlandiešu u.c.
Laika zonas	UTC-2 līdz UTC-5
Lielākās pilsētas	Sanpaulu Buenosairesa Riodežaneiro Lima Bogota Santjago Karakasa Medeljina Beluorizonti Kali

Satura rādītājs

Ģeogrāfija
- Reljefs
- Derīgie izrakteņi
- Klimats

Saimniecība

Dienvidamerikas valstis

Ģeogrāfija

Kontinenta galējie punkti ir:

- ziemeļu — Galjinasa rags Gvahiras pussalā Kolumbijā,
- dienvidu — Hornas rags Vulastona salās Čīlē vai Frovorda rags kontinentālajai daļai,
- rietumu — Parinjasa rags Peru,
- austrumu — Seišasa rags Brazīlijā.

Reljefs

Dienvidamerika virsas augstuma ziņā ir pretstatiem bagāts kontinents. Tā rietumdaļā stiepjas viena no pasaules augstākajām kalnu grēdām Andi. Bet ziemeļaustrumos plešas pasaulē lielākā zemiene — Amazones līdzenums.

Kopumā Dienvidamerikas reljefā saskatāmas trīs meridiānu virzienā izvietotas joslas. Kontinenta austrumdaļā atrodas plakankalnes, vidusdaļā — zemienes, bet rietumos — augsti kalni. Tas labi redzams kontinenta fizioģeogrāfiskajā kartē.

Andi — pasaules garākā kontinentālā kalnu grēda

Dienvidamerikas "mugurkaulu" veido Andu kalni Klusā okeāna piekrastē. Daudzas to virsotnes ir augstākas par 6 km. Andi ir jauni kalni un vēl turpina veidoties arī mūsdienās. Par to liecina biežās zemestrīces šajā rajonā un darbīgie vulkāni.

Amazones līdzenums ir līdzena. Tādēļ Amazone un tās daudzās pietekas ļoti plaši pārplūst. Daudzviet līdzenums ir pārpurvojusies. Līdzīgi apstākļi ir arī otrajā lielākajā Dienvidamerikas zemienē — Laplatas zemienē. Pa to plūst Parana ar savām pietekām.

Savdabīga ir Gvajānas plakankalnes virsa. To veido augstas galdveida virsotnes ar stāvām, vietām gandrīz kilometru augstām sienām. No šīm virsotnēm lejup plūstošajās upēs ir izveidojušies augsti ūdenskritumi. Tāds ir arī pasaules augstākais ūdenskritums Anhels. Tā augstums ir 1054 m.

Kontinenta austrumdaļā atrodas Brazīlijas plakankalne. To pārsvarā veido seni ieži, tāpēc tās virsa ir samērā izlīdzināta.

Derīgie izrakteņi

Dienvidamerika ir bagāta ar dažādiem derīgajiem izrakteņiem — ar salpetri, naftu, alumīnija, vara, dzelzs un mangāna rūdām, ar zeltu un platīnu. Brazīlijas plakankalnes austrumdaļā ir nozīmīgas dzelzs rūdas atradnes. Pēc dzelzs daudzuma rūdā šīs ir vienas no bagātākajām atradnēm pasaulē. Kontinenta ziemeļaustrumu daļā ir lielas boksītu (alumīnija rūdas) iegulas. Andu priekškalnēs un Orinoko zemienē ir naftas atradnes.

Andi ir bagāti ar dažādu metālu rūdām. Jau pats šo kalnu nosaukums tulkojumā no inku valodas nozīmē "vara kalni". Kalnu centrālajā daļā ir arī alvas rūda, daudzviet — zelts, platīns un citu metālu rūdas.

Klusā okeāna piekrastē (Čīlē) ir lielas salpetra atradnes. Salpetri izmanto kā minerālmēslojumu, no tā izgatavo arī dažādas ķīmiskas vielas.

Klimats

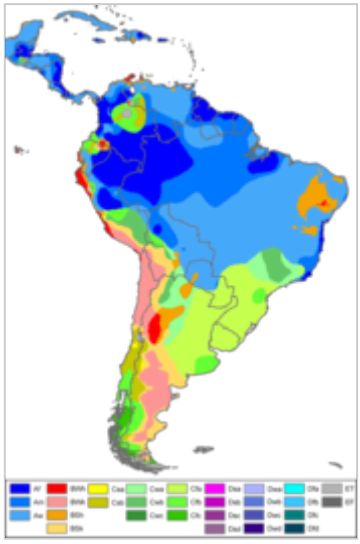

Dienvidamerikas karte pēc Kepena klimata klasifikācijas

Arī Dienvidameriku, tāpat kā Āfriku un Austrāliju, var nosaukt par karsto kontinentu. Taču salīdzinājumā ar abiem pārējiem kontinentiem Dievidamerikā mitruma ir vairāk. Šo mitrumu kontinentiem atnes pastāvīgie vēji — pasāti — kas pūš no Atlantijas okeāna. Turklāt gar Dienvidamerikas austrumu piekrasti plūst siltā Gvajānas un siltā Brazīlijas straume, kas veicina nokrišņu veidošanos. Pasāti samērā brīvi iekļūst kontinentā, bet īpaši tālu — Amazones līdzenumā. Vairāk uz dienvidiem vējus nedaudz aiztur Brazīlijas plakankalne.

Bet no Klusā okeāna vēsajām un līdz ar to arī sausajām gaisa masām, kas veidojas virs aukstās Peru straumes, kontinentu sargā augstās Andu grēdas. Šīs straumes ietekmē ir izveidojies tikai nelielais Atakamas tuksnesis kontinenta rietumu piekrastē. Kopumā var teikt, ka Dienvidamerikā nevalda liels sausums un sausie apgabali ir nelieli.

Dienvidamerikas teritorijas lielākā daļa atrodas karstajā joslā, tātad ekvatoriālajā, subekvatoriālajā un tropu klimatiskajā joslā. Neliela kontinenta daļa plešas subtropu, bet vēl mazāka — mērenajā joslā. Mērenajā joslā valda rietumu vēji, taču tie neiekļūst kontinentā un atdod mitrumu Andu pretvēja nogāzēm. Andos valda augstkalnu klimats — katrā augstuma kilometrā gaisa temperatūra pazeminās apmēram par 6 °C. Sniegi un ledāji sastopami kalnu virsotnēs gan kontinenta dienvidos, kur Andi ir zemāki, gan pie ekvatora, kur gaisa temperatūra kalnu piekājē ir ļoti augsta, taču arī kalni šeit ir ļoti augsti.

Saimniecība

Kontinentā ir daudzas un dažādas dabas bagātības, tāpēc ir iespēja attīstīties arī visdažādākajiem saimniecības veidiem. Bagātīgi ir derīgo izrakteņu krājumi, īpaši Brazīlijā un Andos. Klusā un Atlantijas okeāna piekrastē un upēs iedzīvotāji nodarbojas ar zvejniecību. Labākās zvejas vietas ir Klusā okeāna piekrastē. Visvairāk zivju nozvejo Peru iedzīvotāji. Taču apmēram reizi 5 gados nozveja krasi samazinās, jo Peru aukstās straumes vietā no ziemeļiem ieplūst siltāki ūdeņi. Tie izraisa klimata pārmaiņas. Peru iedzīvotāji šo dabas parādību sauc par El Ninjo.

Pie upēm darbojas hidroelektrostacijas. Enerģijas ieguvei izmanto arī naftu un akmeņogles. Tropisko mežu kokiem ir vērtīga koksne, no tiem iegūst arī dažādas vielas — hinīnu medikamentiem, kaučuku dažādu izstrādājumu izgatavošanai. Lamas Andu kalnu iedzīvotājus gan "baro" gan "apģērbj" gan noder par transporta līdzekli. No Dienvidamerikas ir nākuši kartupeļi, kukurūza, kokvilna, zemenes un citi augi. Dienvidamerikā audzē arī dažādus ievestus augus, galvenokārt kafijkokus. Audzē arī daudzus liellopus un aitas.

Vairākās Dienvidamerikas valstīs audzē narkotiskos augus. Pasaulē šādu augu audzēšana atļauta tikai medicīnas vajadzībām, taču Peru, Kolumbija, Bolīvija un citas valstis nelegāli tirgo no šiem augiem iegūtās narkotiskās vielas un gūst lielus ienākumus. Galvenokārt tas ir kokaīns. Lielākā narkotisko augu un tieši — kokaīnkrūmu audzētāja Dienvidamerikā ir Peru.

Dienvidamerikas valstis

Teritorijas nosaukums	Platība (km²)	Iedzīvotāju skaits (aptuveni)	Iedzīvotāju blīvums (uz km²)	Galvaspilsēta
Argentīna	2 766 890	40 134 425	14.5	Buenosairesa
Bolīvija	1 098 581	9 119 152	8,4	Sukre
Brazīlija	8 514 877	190 732 694	22	Brazilja
Čīle	756 950	17 031 873	22	Santjago
Ekvadora	256 370	13 755 680	53,8	Kito
Gajāna	214 999	858 8631	3,5	Džordžtauna
Kolumbija	1 141 748	44 087 000	24	Bogota
Panama	75 517	3 608 431	54,2	Panama
Paragvaja	406 752	6 158 000	15	Asunsjona
Peru	1 285 220	29 132 013	22	Lima
Surinama	163 820	491 989	2,9	Paramaribo
Urugvaja	176 215	3 477 778	19	Montevideo
Venecuēla	916 445	28 199 822	30,2	Karakasa

Šis ar Dienvidameriku saistītais raksts ir nepilnīgs. Jūs varat dot savu ieguldījumu Vikipēdijā, papildinot to (https://lv.wikipedia.org/w/index.php?title=Dienvidamerika&action=edit).

Saturs iegūts no "https://lv.wikipedia.org/w/index.php?title=Dienvidamerika&oldid=3210950"

Šī lapa pēdējoreiz labota: 2020. gada 30. aprīlis plkst. 15.29.

Teksts ir pieejams saskaņā ar Creative Commons Attribution/Share-Alike licenci; var pastāvēt papildu ierobežojumi. Plašākai informācijai skatīt lietošanas noteikumus.